

Кабанець Олексій Олексійович,
дисциплінарний інспектор,
Вища рада правосуддя

ВИЗНАЧЕННЯ ОБСЯГУ ПИТАНЬ, ЯКІ МАЮТЬ БУТИ З'ЯСОВАНІ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ КЛОПОТАННЯ ПРО ТИМЧАСОВЕ ВІДСТОРОНЕННЯ СУДДІ ВІД ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИТЯГНЕННЯМ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (СУДОВА ПРАКТИКА)

Як відомо, одним із заходів забезпечення кримінального провадження є тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя. За загальним правилом заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, однак, законом передбачені й інші підстави (пункт 4-1 частини другої статті 131, частина перша статті 132 КПК України) [2].

І саме до таких підстав віднесено тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності, де суб'єктом прийняття відповідного рішення є виключно Вища рада правосуддя (стаття 131 Конституції України) [1].

Також закон висуває вимогу до суб'єкта звернення із відповідним клопотанням, – Генеральний прокурор або його заступник. Подаватись таке клопотання може на будь-якій стадії кримінального провадження, виключно стосовно судді, який має процесуальний статус «підозрюваного» чи «обвинуваченого».

Важливо зауважити, що під час розгляду такого клопотання Вища рада правосуддя (далі – ВРП) не досліджує докази (матеріали кримінального провадження) на предмет їх допустимості та достовірності, а виключно вивчає їх на предмет достатності для підтвердження відомостей, викладених у клопотанні.

Досліджуючи релевантну судову практику Верховного Суду, можна виокремити перелік питань, які мають бути з'ясованими Вищою радою правосуддя під час розгляду такого клопотання:

1. Підстави відсторонення, до яких віднесено:

– на стадії досудового розслідування, – наявність вмотивованого клопотання Генерального прокурора чи його заступника (максимальний строк 4 місяці) [5].

– на стадії судового розгляду, – наявність клопотання Генерального прокурора чи його заступника (на строк до набрання остаточною судовим рішенням законної сили):

«...клопотання про відсторонення судді на стадії судового провадження є відмінним (окремим) приводом відсторонення у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, яке відрізняється від клопотань, що застосовуються на стадії досудового розслідування...» [6].

2. Такі обставини:

2.1. Чи належним чином суддя повідомлений про дату та час розгляду клопотання; чи вчиняв суддя дії для поінформованості про дату та час розгляду клопотання [7];

2.2. Чи отримав суддя копії клопотання та доданих до нього матеріалів (тобто чи забезпечено доступ судді до інформації, пов'язаної із розглядом клопотання), а також чи є в матеріалах відповідна розписка судді про їх отримання;

2.3. Чи клопотання подано із дотриманням вимог, визначених законом (фактично мається на увазі відповідність змісту клопотання вимогам частини другої статті 155, 155-1 КПК України [2], пункту 20.4 глави 20 Регламенту ВРП [4]);

2.4. Стадія кримінального провадження, на якій уповноважений суб'єкт звернувся з відповідним клопотанням:

– на стадії досудового розслідування, – чи розпочато кримінальне провадження щодо судді, за якою правовою кваліфікацією (належність злочину до тяжких чи особливо тяжких діянь), наявність повідомлення про підозру;

– на стадії судового розгляду, – чи передано обвинувальний акт до суду:

«...надання оцінки обставинам щодо перевірки процесуального порядку вручення письмового повідомлення про підозру судді не належить до повноважень ВРП, ...це питання має вирішуватись у межах кримінального провадження...» [8];

«...названий захід забезпечення кримінального провадження може бути застосований тоді, коли провадження перебуває на стадії досудового розслідування і після того як судді вручили повідомлення про підозру...» [9];

«...ВРП оцінює підстави для тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, а не обґрунтованість підозри або обвинувачення..., матеріали кримінального провадження оцінюються на предмет їх наявності та змісту в межах розгляду відповідного клопотання, без оцінки наявності або відсутності кримінального діяння...» [10];

«...Визначальними обставинами для Вищої ради правосуддя є направлення/не направлення матеріалів кримінального провадження до суду, тобто обставини, які свідчать про закінчення досудового провадження...» [11];

«...названий захід забезпечення кримінального провадження може бути застосований до судді тоді, коли провадження перебуває на стадії досудового розслідування, а також і після того як йому вручили обвинувальний акт з направленням такого обвинувального акта з відповідними матеріалами досудового розслідування до суду...Строк відсторонення судді від здійснення правосуддя на стадії досудового розслідування лімітований до межі не більше двох місяців. На стадії судового провадження строк відсторонення встановлюється до набрання законної сили вироком суду або закриття кримінального провадження...» [12];

2.5. Дійсне перебування судді на посаді та пов'язаність інкримінованих кримінальних правопорушень, зі службовою та професійною діяльністю судді;

2.6. Існування ризиків та їх обґрунтованість (із урахуванням у кожному випадку фактичних обставин учинення кримінального правопорушення), зокрема:

– чи може суддя завдяки своєму авторитету здійснювати неправомірний вплив на свідків та інших учасників кримінального провадження продовжуючи перебувати на посаді. Цей ризик, у силу положень статті 23 КПК України, зберігається як на досудовому розслідуванні, так і під час судового розгляду, фактично до моменту допиту свідків безпосередньо у суді (тиск на інших суддів чи працівників апарату відповідного суду, на експертів тощо);

– чи існують обставини, які свідчать про намагання судді або його захисників затягнути кримінальне провадження та/або перешкодити йому іншим чином (неприбуття на виклики до слідчого чи до суду; багаторічний досвід роботи на посаді судді та обізнаність із формами та методами роботи правоохоронних органів стосовно способів та порядку збирання доказів у кримінальному провадженні; можливість координації дій, у силу наявності відповідних особистих зв'язків у середовищі правоохоронців та суддів у силу високої посади судді; вжиття суддею заходів конспірації з метою уникнення можливого виявлення кримінального правопорушення правоохоронними органами; зволікання із ознайомленням з матеріалами кримінального провадження, із посиланням на перебування у нарадчій кімнаті тощо);

– чи існують обставини, які свідчать, що у разі продовження здійснення суддею правосуддя, можуть настати негативні наслідки для інтересів досудового розслідування (знищення/спотворення/приховування документів та доказів; неправомірний доступ до системи документообігу суду особисто суддею чи за його вказівкою працівниками апарату суду тощо);

– у певній категорії справ, – чи існують обставини, що свідчать про можливість використання суддею свого статусу для формування та поширення в суспільстві хибних уявлень та наративів про т.з. «руській мір» (вчинення суддею відповідних дій у робочий час та в приміщенні суду тощо).

2.7. Строки досудового розслідування, а також чи скеровано обвинувальний акт до суду (у силу необхідності встановлення строку тимчасового відсторонення на досудовому розслідуванні не більше 4 місяців, під час судового провадження – до набрання кінцевим рішенням законної сили):

«...загальний максимальний строк тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності з урахуванням можливості продовження такого строку на стадії досудового розслідування становить чотири місяці, протягом яких досудове слідство має бути завершеним....» [3].

2.8. Чи існують обставини, які свідчать, що подання цього клопотання є формою незаконного впливу, тиску чи втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя;

2.9. Чи може наявність кримінального провадження щодо судді зашкодити авторитету судової влади та довірі суспільства до неї:

«...провадження за обвинуваченням позивача у вчиненні злочину, передбаченого частиною третьою статті 368 КК України, може зашкодити авторитету судової влади та довірі суспільства до неї...притягнення позивача до кримінальної відповідальності є беззаперечною та вагомою підставою для задоволення клопотання заступника Генерального прокурора про відсторонення позивача як судді від здійснення правосуддя...» [11];

«...наявність на розгляді у Вищому антикорупційному суді кримінального провадження за обвинуваченням судді ОСОБА_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 28, частиною третьою статті 369-2 Кримінального кодексу України, об'єктивно може поставити під сумнів безсторонність цього судді при здійсненні правосуддя та з огляду на міжнародні принципи, стандарти поведінки судді і норми національного законодавства значною мірою зашкодити авторитету судової влади та довірі суспільства до неї...» [12].

2.10. Співмірність додержання принципів незалежності та недоторканності суддів із наслідками тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя.

Указані обставини та підстави після їх встановлення мають бути досліджені та оцінені в їх сукупності на предмет достатності, аби забезпечити виконання завдань кримінального провадження та, водночас, забезпечити такий ступінь втручання в права судді, аби не порушити гарантії, встановлені законом для суддів.

Отож, досліджена судова практика свідчить про досить високі вимоги, яким має відповідати клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, та про досить широке коло обов'язкових обставин, які мають бути беззаперечно встановлені ВРП. У разі ж невстановлення вказаних вище обставин таке

клопотання не може бути задоволене та підлягає поверненню. Указані високі стандарти покликані забезпечити додержання принципів незалежності та недоторканності суддів та запобіганню втручання в їх діяльність зі здійснення правосуддя.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 10.03.2026).
2. Кримінальний процесуальний кодекс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n996> (дата звернення: 10.03.2026).
3. Постанова Великої палати ВС у справі № 9901/962/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87393457> (дата звернення: 06.03.2026).
4. Регламент Вищої ради правосуддя. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/reglament_vrp_redakciya_6.08.2024.pdf (дата звернення: 10.03.2026).
5. Рішення КАС ВС у справі № 990/369/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127204663> (дата звернення: 06.03.2026).
6. Рішення КАС ВС у справі № 9901/612/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89295724> (дата звернення: 07.03.2026).
7. Рішення КАС ВС у справі № 9901/45/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83105266> (дата звернення: 05.03.2026).
8. Рішення КАС ВС у справі № 9901/619/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83513377> (дата звернення: 06.03.2026).

9. Рішення КАС ВС у справі № 9901/612/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89295724> (дата звернення: 07.03.2026).

10. Рішення КАС ВС у справі № 990/269/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130083138> (дата звернення: 05.03.2026).

11. Рішення КАС ВС у справі № 9901/85/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92300840> (дата звернення: 06.03.2026).

12. Рішення КАС ВС у справі № 990/45/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112490982> (дата звернення: 07.03.2026).